

doslej skorajda nepoznano delovanje tajnega italjanskega antifašističnega gibanja *Giustizia e Libertà*, ki se je skupaj s predstavniki tajne organizacije TIGR prizadevalo za padec fašizma in konec »martirija manjšin« na severu Italije. Avtorica se obširno posveča tudi reprezentaciji »bojev za severno mejo« in propagande za »koroški plebiscit« v cona A leta 1920. V tem delu je opisano delovanje dveh nacionalnih ideologij v Avstriji in Kraljevini SHS. Pokazani so antagonistični učinki nacionalne ikonografije (simbolov, nacionaliziranih mitov), kar je potekalo tako, da je avstrijsko/nemškonacionalna propaganda izkoriščala travmatične spomine na prvo svetovno vojno in vojna grozodejstva umeščala v jugoslovanski prostor, medtem ko je avstrijsko/nemško prebivalstvo razglašala za miroljubno. Tudi literarna besedila Franca Ksaverja Meška, Frana Ellerja, Prežihovega VORANCA in likovne umetnine (npr. Hinka Smrekarja, Toneta Kralja) opozarjajo, da so se po koroškem plebiscitu 1920 in v času nastajajočega fašizma oziroma preganjanja in »etničnega čiščenja« pogosto pojavljale metafore rojstva in razkosanega telesa, ki prav tako pričajo o travmatičnih izkušnjah in uničevalni moči nasilja.

Čezdisciplinarno in na ogromnem korpusu različnih spominskih virov zasnovana znanstvena monografija Marije Jurić Pahor *Das Gedächtnis des Krieges. Die Isonzofront in der Erinnerungsliteratur von Soldaten und Zivilisten* predstavlja dragocen prispevek k raziskavam memorije o prvi svetovni vojni na območju vojne ob Soči kakor tudi teoretsko izoblikovan model za nadaljnje raziskave vojnih travmatizacij.

Jožica Čeh Steger

jozica.ceh@um.si

ALOJZIJA ZUPAN SOSIČ:
TEORIJA PRIPOVEDI. Maribor: Litera. 2017. (Knjižna zbirka Znanstvena literatura). 451 str.

Avtorica znanstvene monografije *Teorija pripovedi* Alojzija Zupan Sosič je redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Njena znanstvenoraziskovalna področja so sodobni slovenski roman, slovenska ljubezenska poezija, teorija spolov in spolne identitete, teorija pripovednega besedila in pripovednih žanrov. Alojzija Zupan Sosič je avtorica znanstvenih monografij (*Zavetje zgodbe: sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*, 2003, *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman*, 2006, *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*, 2011), strokovnih publikacij, antologij (*V tebi se razrašam: antologija slovenske erotične poezije*, 2008, *Antologija sodobne slovenske literature*, 2010) ter soavtorica srednješolskih učbenikov za slovenščino (*Branja 3*, 2002; *Branja 4*, 2003). Kot članica ali predsednica žirije je sodelovala v različnih žirijah za slovenske literarne nagrade, npr. pri fabuli in kresniku. Alojzija Zupan Sosič je večkratna urednica *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture ter Obdobja*, v letih 2006–2012 je predsedovala programu *Slovenščina na tujih univerzah*, ki skrbi za delovanje več kot petdesetih slovenistik po svetu in deluje v okviru Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik na Filozofski fakulteti. Monografija *Teorija pripovedi* je teoretično delo s področja literarne vede in znanstvena monografija s koncepti za analizo in interpretacijo pripovedi. Delo zaokrožuje skoraj sto strani dolg *Geslovnik*, ki poglobljeno in temeljito podaja osrednje pojme pričujoče

knjige, s čimer avtorica želi doseči čim širši krog bralcev in bralk. Svoje delo razume kot »križanca med znanstveno monografijo, strokovnim priročnikom in geslovníkom« (2017: 13) ter se poleg kanoniziranih avtorjev osredinja tudi na prezrte, zamolčane, na pripovedi žensk, spolnih manjšin, predstavnikov »malih« in neevropskih književnosti, saj je njen etični in znanstvenoraziskovalni namen preseči t. i. zahodni kanon. Uvodoma izpostavi, da je pri preučevanju upoštevala interpretativno-analitično, primerjalno metodo, pristope (post)strukturalizma, dekonstrukcije, literarne semiotike, feministične naratologije, kognitivne, kulturne in retorične teorije pripovedi, če izpostavim le nekatere.

V monografiji se avtorica poglobljeno posveča naslednjim izhodiščem: naratologiji, prozi, teorijam pripovedi, pripovednemu obratu, pripovedovanju, opisovanju in posredovanju govora, literarnosti in trivialnosti pripovedi, temeljnim oznakam prve in druge opredelitve, zgodbi in pripovedi, pripovedovalcu, fokalizaciji, pripovednim vrstam in romanesknim žanrom, avtorju in bralcu, branju in pripovednim čustvom. Teoretična izhodišča na nekaterih mestih nadgradi z interpretacijami, na primer opisov v Pločevinastem bobnu, Prišlekih, dialoščnosti v romanih Prevara in Da me je strah, z analizo literarnosti Zupanovih romanov Duh po človeku, Levitan, s primerjavo začetkov in koncev v pripovedih Šarevčeva sliva in Ljubljena, z literarno interpretacijo pripovedi Cvetje v jeseni in Švabska kopel idr. Avtoričin nabor literature je izjemno pester in bogat, kajti v svoj znanstvenoraziskovalni aparat vključuje vodilne in osrednje slovenske, angleške, ameriške, nemške, hrvaške, srbske literarne teoretike in literarne zgodovinarje ter tudi avtorje iz zakladnice slovenske in svetovne

književnosti (I. Cankar, B. Bojetu, M. Dekleva, V. Zupan, M. Krese, V. Woolf, J. Saramago, G. Grass, W. Gombrowicz, U. Eco, F. M. Dostojevski, Mariama Ba, V. S. Naipaul itd.). Avtorica v monografiji ponuja izvirne znanstvene rešitve, denimo novo terminologijo (namesto termina detekcijska naracija predlaga razkrinkovalno pripoved), med vrste pripovedovalca uvaja tri nove kategorije (poročevalec, razlagalec, presojevalec), usmeri se tudi v povezanost dveh pripovednih prvin, začetka in konca pripovedi. Alojzija Zupan Sosič v uvodu osvetli področja raziskovanja, vlogo in položaj književnosti ter prikaže razvoj naratologije in teorije pripovedi. Prvo obširno poglavje z naslovom Klasična in postklasična teorija pripovedi se podrobneje posveti njunim temeljem z osrednjimi teoretskimi izhodišči, na primer ruskega formalizmu, strukturalizmu, poststrukturalizmu, kulturni naratologiji, kognitivni naratologiji, feministični naratologiji idr., in tako predstavi najpomembnejši doprinos k razvoju razumevanja pripovedi od začetkov dvajsetega stoletja do sodobnosti. Poglavje se zaključi s prispevkom o slovenski literarni vedi in teoriji pripovedi, s katero se je slovenska literarna znanost pričela bolj sistematično povezovati od 60. let 20. stoletja, avtorji, ki so raziskovali/raziskujejo to področje, pa so M. Kmecl, B. Paternu, D. Pirjevec, J. Kos, M. Dolgan, M. Štuhec, A. Koron. Drugo poglavje, Ubeseditveni načini, podrobneje predstavi pripovedovanje, opisovanje in posredovanje govora. Sprva avtorica piše o pripovedovanju kot človeški univerzalnosti, in sicer predstavi vlogo pripovedi za identiteto, povezavo pripovedi s človekostjo (Brooks, Auster), nato izpostavi pripovedovanje kot temeljni ubeseditveni način pripovedi, pri čemer se poglobi v termina pripovednost in

priposedljivost. Sledijo različni elementi pripovedi, mimetičnost, realističnost, fikcijskost, digresije, esejizacija, lirizacija, scenarizacija. Tu avtorica poglobljeno in upošteva številne svetovne in domače literarne teoretike (Lodge, Baldick, Watt, Halgam, Olsen, Koron) ponuja različne perspektive pri analizi in interpretaciji literarnega dela. Avtorica tako predstavlja pripovedovanje z različnih perspektiv. Pri digresiji jo na primer zanimajo postopki rahljanja, preoblikovanja, pripovedovanja, zvrstni sinkretizem. Digresija v pripovedi je lahko tudi časovna digresija. Ob tem naniza vrsto primerov iz slovenske in svetovne književnosti, kjer je digresija pomemben pripovedni postopek, npr. v literarnem delu M. Kundere, I. Calvina, V. Zupana. Postopek, ki mu avtorica namenja pozornost, je tudi esejizacija, ki je denimo prisotna v literarnem delu R. Musila in V. Woolf, esejizacijo pa lahko zasledimo tudi že pri Jurčičevem Desetem bratu. Nato se posveti lirizaciji in scenarizaciji, ki sta v sodobni književnosti v primerjavi z esejizacijo manj pogosti. Sledi razprava o opisovanju kot ubeseditvenemu načinu, največ zaslug za to področje pa ima J. Sławinski, ki je natančno definiral opis, ga razdelil na različne modele in vrste opisovanja (prostorski, logični, spoznavni, zametkovni, razpršeni, razviti opis itd.). Nadalje Alojzija Zupan Sosič piše o govoru, razvoju refleksije govora, o povezanosti govora z mišljenjem, preide na dialog, monolog, notranji monolog, tok zavesti, doživljeni govor (pripovedovani monolog), prosti (odvisni, polpremi) govor, piše še o scenarizaciji romana na primeru dialoških romanov Prevara P. Rotha in Da me je strah? M. Krese. Avtorica ugotovi, da za omenjena romana kot še za roman Traktat o luščenju fižola jezik pomeni tudi metodo pisanja, družji pa ju

govorna dikcija, ki ustvarja učinek t. i. žive proze, žive pripovedi.

V sodobni pripovedi prevladuje dialog, na ta način je dialog pripoved posedanjil in jo približal takojšnjosti. Predstavljene so še povezave med dialogom in monologom, med monologom, notranjim monologom, tokom zavesti in doživljenim govorom. Sledi tretje, prav tako zelo izčrpno poglavje z naslovom Literarnost in trivialnost pripovedi. Avtorico zanimajo kriteriji za presojo literarnosti in tako predstavi določila znotrajbesedilne (razdiralno ustvarjalnost, univerzalnost, večpomenskost, avtoreferencialnost itd.) in zunajbesedilne (literarno pogodbo, literarno kompetenco, literarno intenco, literarno empatijo, literarno vrednotenje itd.) literarnosti. Vsi ti elementi odgovarjajo na to, kaj je literarnost, in sestavljajo literarno besedilo. Za literarnost je temeljno razmerje med znotrajbesedilno in zunajbesedilno literarnostjo. Literarno vrednotenje ponudi možnost presoje o kakovosti ali vrednosti prebranega, danes pa za vrednotenje postaja vse bolj pomembno nagrajevanje, kajti nagrada pomeni merilo uspešnosti avtorja, avtorice. Pri vrednotenju v tem oziru lahko gre tudi za pristranskost, nepravilno sestavo komisij, uveljavljenost avtorja, založbe, aktualnost teme itd. Sledi primerjalna analiza literarnosti Zupanovih romanov Duh po človeku in Levitan, slednji po avtoričinih argumentih in sklepu velja za bolj kakovostno literarno besedilo. V nadaljevanju se Alojzija Zupan Sosič ukvarja s trivialnostjo in znotraj- ter zunajbesedilnimi elementi, ki jo določujejo. K prvim na primer sodijo prevlada estetike istovetnosti, redundanca, simplifikacija, enopomenskost, manko avtoreferencialnosti, k drugim pa trivialna pogodba, trivialna kompetenca, trivialna intenca ipd. Natančna razčlenitev

vseh elementov literarnosti in trivialnosti pa pozornemu bralcu omogoči poglobljen premislek in številna izhodišča za analizo in interpretacijo literarnih del. V četrtem poglavju se avtorica posveti pripovednim prvinam, zgodbi, pripovedi, začetku in koncu pripovedi, pripovedovalcu, fokalizaciji, literarni osebi, literarnemu dogajanju, literarnima času in prostoru. Naj izpostavim razpravo o pripovedovalcu, ki poleg klasičnih delitev upošteva tudi novejšo, zanesljivega in nezanesljivega, ter delitev na poročevalca, razlagalca, presojevalca. Nezanesljivost lahko denimo nastane zaradi osebne vpletenosti, pripovedovalčevega omejenega znanja, problematične vrednostne lestvice. Tak pripovedovalec izmed vseh pripovedovalcev od bralca zahteva največ pozornosti. Sledi primerjava pripovedovalcev v romanih Objemi norosti in Ime mi je Damjan. Avtorica nadalje piše o fokalizaciji, s katero je tesno povezan pripovedovalec in ki ji slovenska literarna veda z izjemami (Štuhec, Mozetič, Pobežin) ni posvečala veliko pozornosti, nato pa poda različna teoretična izhodišča (Genette, Booth, Abbott, Bal). Dobrodošlo je poglavje o literarni osebi, zlasti premislek o tem, zakaj si neko literarno osebo zapomnimo, druge pa ne, kako se približati literarni osebi, o čemer piše U. Margolin, ki poda tri perspektive. Zanimivo in inovativno avtorica pristopa k literarnemu liku, morda izpostavim don Kihota, ki izstopi iz besedila in postane del splošnega diskurza, taki liki so npr. še Odisej, Ema Bovary, Martin Krpan, lik postane torej tudi del zunajliterarnega sveta. Posveti se še več vidikom karakterizacije literarne osebe (neposredna, direktna, kombinirana, simbol, podoba). Nov, dobrodošel je prispevek o ploščati in zaobljeni literarni osebi po Forsterju, delno pa sta ga posodobila

Pfister in Fishelov. Prvi so liki, ki jih oblikuje le ena lastnost, drugi se razvija, spreminja in je torej procesualni lik. Sledi recepcija literarne osebe, prikaz pojmovanja literarnih oseb pri tradicionalnih in modernističnih avtorjih, slednji so literarne osebe razumeli kot kompleksna, eksperimentalna dejstva, Kafka, Beckett celo kot situacije. V modernizmu in postmodernizmu se je postavljalo vprašanje o »smrti« literarne osebe. Avtorica na tem mestu sprejema odprto razmišljanje o razliki med tradicijo in sodobnostjo. V postmodernizmu je lik le še »virtualno prizorišče medbesedilnosti« (2017: 205). Sledi razprava o literarnem dogajanju s pojmi, kot so dogodek, stanje, pripetljaj. Avtorica se zavzema za medsebojno odvisnost, enakovrednost literarne osebe in dogajanja. Dobrodošel je uvid o vrzelih v literarnem besedilu, pri čemer se avtorica naslanja na teorijo Rimmon-Kenan in Iserja, prva natančno določi vrzeli in jih razdeli na občasne in stalne, drugi pa je prepričan, da zgodba z izpusti pridobiva svojo dinamiko. Poglobljeno se avtorica ukvarja tudi z literarnim časom in prostorom, s cikličnim, literarnim časom, realnim in imaginarnim ipd. Izpostavila bi pripovedni in zgodbeni čas, med katerima obstaja neskladje, saj pripovedni čas pomeni merjenje v besedah ali straneh, urah branja, zgodbeni pa kronologijo dogodkov. Lahko traja samo en dan, pripovedni čas pa je občutno daljši, kot na primer Ulikse J. Joycea. Naj dodam, da je avtor, pri katerem je očitno neskladje med pripovednim in zgodbenim časom tako rekoč stalnica v njegovih pripovedih, ukrajinskih pisatelj, pesnik in esejist Jurij Andruhovič.

V Pripovednih vrstah in žanrih avtorica predstavi klasifikacijo treh najpogostejših pripovednih vrst, novele,

zgodbe in romana, piše o stičnostih in prehodnostih med njimi, skupnih lastnostih med novelo in kratko zgodbo, žanrsko razmeji roman, in sicer se posveti potopisnemu, kriminalnemu in antiutopičnemu romanu. Tu so avtoričine dosedanje študije in razprave o romanu nadgrajene in poglobljene. Predzadnji del se ukvarja z avtorjem in bralcem, branjem in interpretacijo ter pripovednimi čustvi. Predstavi spremenljivo naravo avtorja in avtorstva, ki izvira tako iz različnih družbenih razmer kot iz spremenljive narave same književnosti. Podana je konkretna sprememba v avtorstvu, na primer anonimnost avtorja v 18., 19. stoletju, psevdonimi avtoric (Jane Austen, Mary Ann Evans), medtem ko v drugi polovici 20. stoletja postane avtorjevo ime zaščitna znamka. Avtorica izpostavi fenomen Elene Ferrante, ki uspešno prikriva svojo identiteto. Predstavi vlogo in pomen avtorja, s katerim so se ukvarjale naratološke študije, na primer osredinjenje na družbeno vlogo in spol avtorja, največ raziskav pa je posvečenih implicitnemu avtorju. O avtorju so poleg teorije pripovedi razpravljali še novi historizem, empirična literarna veda, sistemska teorija književnosti, ki so raziskali področje publiciranja, založništva, cenzure, bralstva. Avtorica v nadaljevanju predstavi implicitnega avtorja, nato se posveti bralcu, in sicer poda njegovo vlogo in pomen ter izpostavi teoretske temelje: Ingardnovo koncepcijo literarnega dela, Iserjevo pozivno strukturo besedila, Jaussov horizont pričakovanja, koncept implicitnega bralca. Pri branju piše o razlikah med literarnim in neliterarnim branjem, posveti se vprašanju, kako, na kak način beremo, na kaj smo kot bralci pozorni ipd. Ločuje površno in čezmerno branje, prvostopenjsko in drugostopenjsko literarno branje, elektronsko branje

idr. Najbolj zanimiv v tem poglavju pa je vsekakor prispevek o pripovednih čustvih. Tu se avtorica osredotoči na čustva, ki so pomembna sestavina pisanja, branja, interpretiranja, zanima jo, kako pripoved vpliva na naša čustva, kako čustva vplivajo na branja literarne pripovedi. O čustvih je najbolj poglobljeno pisala postklasična teorija pripovedi. Alojzija Zupan Sosič podrobneje predstavi čustveno inteligenco in upošteva izsledke P. C. Hogana, Marte Nussbaum, Emmanuela Levinasa, A. Z. Newtona, zlasti pomemben je poudarek na etičnosti, etični filozofiji. Nato se posveti še identifikaciji, empatiji, čustveni zmoti (Wimsatt, Beardsley), ki pomeni presojanje dela glede na njegov čustveni vpliv, in tudi pripovedni empatiji, pri kateri se navezuje na S. Keen, ki poudari tri področja pripovednih čustev, to so afekt, občutek in čustvo. Pripovedna čustva so po Keen tesno povezana z literarnimi osebami. Za razumevanje pripovednih čustev sta pomembna afekt in pripovednost. Avtorica sklene, da bi bile nadvse dobrodošle razprave o vplivu pripovedne empatije na bralce in njihovo delovanje. Sledi zelo natančen, poglobljen Geslovnik, ki vsebuje vse bistvene pojme te monografije, podkrepljen je s konkretnimi primeri, s sinonimi, z imeni osrednjih teoretikov, ki so bistveni za geslo.

Monografijo Teorija pripovedi odlikuje jasnost, natančnost, tehtna argumentacija, naslonitve na osrednja tuja in domača teoretska izhodišča, nazornost s skrbno izbranimi primeri iz slovenske in svetovne književnosti. Pomeni celostno in celovito obravnavo teorijo pripovedi in številne nove poglede na izhodišča, prav tako tudi nekaj predlogov v izboljšavi terminologije tega področja. Kljub izredni obsežnosti je knjiga nadvse pregledna, zaradi usmerjanj

na izhodiščna področja oziroma poglavja med branjem deluje metodično in didaktično učinkovito, predvsem pa v svoji poglobljenosti predstavi teorijo pripovedi izredno sistematično, natančno, večperspektivno. Poleg omenjenega je vsekakor velika odlika monografije upoštevanje prezrtih, zamolčanih pisav, upoštevanje najnovejših sodobnih romanov in ponazarjanje teoretičnih izsledkov v odličnih literarnih interpretacijah.

Monografija Alojzije Zupan Sosič Teorija pripovedi je zanimivo, koherentno napisano delo, ki odpira številne nadaljnje možnosti raziskovanja (avtorica na primer predlaga sistematično raziskavo ljubezenskega in erotičnega romana) in bralca vabi k večkratnemu branju.

Janja Vollmaier Lubej

janja.vollmaier.lubej@univie.ac.at

**PRVA DIJALEKTOLOGIJA
CRNOGORSKOGA JEZIKA
(Adnan Čirgić, *Dijalektologija
crnogorskoga jezika*, FCJK, 2017)**

Afirmaciji imena i identiteta crnogorskoga jezika, istorije i kulture doprinosili su pojedinci, oni rijetki crnogorski intelektualci što su o tome pisali 1960-ih i kasnije. Duga će i uporna nastojanja, radovi i knjige Vojislava P. Nikčevića, Radoja Radojevića, Radoslava Rotkovića, Milorada Stojovića, Danila Radojevića i drugih uglednih intelektualaca – ostati upisana kao trajni doprinos montenegristici u periodu dominacije tradicionalističkoga serbokroatističkoga pristupa

crnogorskome jeziku i književnosti. Te su generacije utirale put ozvaničenju standardnoga crnogorskoga jezika, izradi zvaničnoga pravopisa i gramatike i svih neophodnih publikacija što ih današnji učenici, studenti, novinari, istraživači i svi dr. potpuno pouzdano mogu koristiti.

Montenegristika će 2017. dobiti prvu *Dijalektologiju crnogorskoga jezika*. Ta je dragocjena knjiga nastala iz pera jezikoslovca Adnana Čirgića, dekana Fakulteta za crnogorski jezik i književnost i danas jedinoga istinskoga nastavljača generacije vrijednih dijalektologa što su se ostvarili u vijeku koji je za nama. I nije mali broj, potvrđujemo to svakodnevno, onih koji su djelo Adnana Čirgića prihvatili kao prvorazrednu literaturu o temama kojima se naš lingvisti bavi. Golem je Čirgićev doprinos u stvaranju, priređivanju i uređivanju izdanja crnogorske filologije koja potvrđuju identitet crnogorskoga jezika u istorijskim, duhovnim i kulturnim nataložinama multietničke Crne Gore.

Činjenica je da je danas crnogorski jezik dostojan član slovenske porodice jezika. Institucija koju je Adnan Čirgić utemeljio i na čijem čelu je od osnivanja takvome je položaju crnogorskoga jezika najviše doprinijela. Fakultet za crnogorski jezik i književnost dosad je izdao više od stotinu monografija, antologija, zbornika radova, leksikona i bibliografija. Na svaki je način neobično za crnogorske filološke prilike da istraje tako mlada izdavačka institucija, a uza sve to s veoma skromnim budžetom. U dragocjenome nizu knjiga u sklopu jedne od osam biblioteka FCJK ima i onih utemeljiteljskih, onih čije su pojavljivanje godinama odlagale različite prilike i neprilike. Dugo su odlagane, ali nijesu mogle biti zaustavljene. Takve su, na primjer, trotomna *Istorija*